

УКРАЇНСЬКА МОВА та ЧИТАННЯ

Частина 1

2 клас

УДК 811.161.2:28.4 (075.2)

I-19

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2019 № 407)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Підручник створено відповідно до Типової освітньої програми,
розробленої під керівництвом Р. Б. Шияна

Ілюстрації художниці *О. В. Зеркалій*

Іваниця Г. А.

I-19 Українська мова та читання : підруч. для 2 класу закл. заг. серед. освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 / Галина Іваниця. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 80 с. : іл.

ISBN 978-617-09-5204-2

УДК 811.161.2:28.4 (075.2)

Інтернет-підтримка

Електронні матеріали до підручника
розміщено на сайті
interactive.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-5199-1

ISBN 978-617-09-5204-2 (Ч. 1)

© Іваниця Г. А., 2019

© Зеркалій О. В., ілюстрації, 2019

© ТОВ Видавництво «Ранок», 2019

Зміст

Щиро вітаємо, друзі! 5

ЗМІНИ 6

Мова. Усне і писемне мовлення.

Одиниці мови: текст, речення, слово. 7

Книга як джерело знань.

Мета читання. Словники, довідники

М. Савка «Україна»,
Г. Малик «Королівство Ану»,
К. Єгорушкіна «Цятки і плямки»

Звук, буква, склад. Український алфавіт.

Уживання великої та малої літери 16

Словники, енциклопедії. Українські народні казки

Л. Ніцой «Страшне страховисько»

Голосні та приголосні звуки, позначення їх буквами 21

Українські народні пісні, загадки, прислів'я, скоромовки

І. Роздобудько «Дикі образи Дикобраза»,
Т. Мельник «У колі»

СПОСОБИ ПІЗНАННЯ 28

Монологічне та діалогічне мовлення 29

Оповідач. Українські народні пісні, загадки, прислів'я

Г. Ткачук «Гойдалка під кленом»

Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування 34

Легенди. Науково-популярні тексти

М. та С. Дяченки
«Про Стаску та чудовиськ»

Монолог. Діалог. Оформлення на письмі.

Види інформації. Перетворення інформації 40

Читання діалогів і монологів. Оголошення

К. Міхаліцина «Хто росте у парку?»

ТЕРИТОРІЯ 42

Слово. Значення слова. Форма слова 43

Читання творів різних жанрів

З. Мензатюк «Український прапор»,
Зоряна Живка «Добре вдома»

Слова, близькі та протилежні за значенням.

Споріднені слова 52

Читання творів різних жанрів

Г. Малик «Чому равлик
ховається?»

Однозначні й багатозначні слова.

Однозвучні слова 59

Читання творів різних жанрів

М. Савка «Я і Лис»

СПІЛЬНОТА 62

Слово. Значення слова.

Загальне поняття про частини мови 63

Читання творів різних жанрів

Т. Стус «Смугастик»,
О. Луцевська «Шашки»

Слова, які означають назву предмета (іменники) 68

Читання творів різних жанрів

І. Андрусяк «Третій сніг»,
М. Савка «Бабуїни»,
вірші О. Кротюк

Слова, які називають ознаку предмета (прикметники). . . . 73

Читання творів різних жанрів

Т. Мельник «Пінгвіни»,
І. Малкович «Золотий павучок»,
О. Кротюк «Різдвяні гостинці»

Щиро вітаємо, друзі!

Перед вами новий підручник — «Українська мова та читання». Його герої Сонцезайчик і Краплинка знову запрошують вас до навчання. Насправді ж друзі пропонують вам захопливу квест-гру!

ВЕСЕЛКОВІ ЗАВДАННЯ

(система завдань на компетентнісній основі)

- ► **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**
Потрудись! Виконай послідовно творчі завдання.
- ► **Розвага «Букви називай, звуки позначай!»**
Вимов слово по буквах, прокоментуй звуки.
- ► **Гра «Витівниця стрілочка»**
Твори! Обери напрям і шлях проклади!
- ► **Гра «Будьмо уважними!»**
Поспостерігай! Прокоментуй! Виконай!
- ► **Гра-дослідження**
Досліди! Від завдання до висновку прийди!
- ► **Логічне завдання «Порушена послідовність»**
Поміркуй! Порушену послідовність вибудуй.
- ► **Вправа «Словник-помічник»**
Попрацюй зі словником!

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ

Слухаю, обмірковую,
запитую, розумію

Читаю, працюю
з текстом

Виконую дослідницьке
завдання

Розказую та пишу

Працюємо творчо
в парі або групі

Прочитаймо
в хрестоматії!*
Поспілкуймося...

* Хрестоматія сучасної української літератури для читання в 1, 2 класах / укладач Тетяна Стус. — Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. — 160 с.

Мова. Усне і писемне мовлення.

Одиниці мови: текст, речення, слово

Мова — це засіб обміну інформацією між людьми.
Мовлення — це спілкування людей за допомогою мови.

Я люблю українську мову!

Прочитай! Мар'яна Савка «Україна» (с. 89)

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Пригадай і розкажи, що ти знаєш про українську мову.
2. Прочитай текст.
3. Поміркуй над останнім реченням.
4. Добери заголовок до тексту.
5. Спиши текст.

Р І Д Н А
М О В А

У світі багато мов. Кожний народ має свою мову. Українська мова — це мова українського народу і державна мова в Україні. Це одна з найбагатших мов.

Плекаймо рідну мову!

Розповідати, запитувати, обмінюватись думками, висловлювати почуття можна усно і письмово.

..... **Гра «Будьмо уважними!»**

- Подивіться мультфільм «Народження чарівних метеликів». Намалюйте перетворення метелика.
- Привітайте Метелика — експерта з теми дослідження. Складіть діалог.
- Обговоріть з Метеликом тему «Зміни» за малюнком (с. 6 підручника).

Усне мовлення ми сприймаємо на слух, а писемне — зором. За допомогою репліки, речення передаємо думку.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Послухай вірш «Справи літа» Анатолія Костецького. Визнач його тему, основну думку.
2. Назви справи літа. Підготуй повідомлення «Мої літні справи».
3. Поміркуй над назвою тексту. Прочитай текст.

ПРО ЗМІННЕ І НЕЗМІННЕ В ЖИТТІ

Іще вчора було літо. А сьогодні перше вересня! Осінь!

Марко прийшов до школи, у другий клас. Усі його однокласники змінилися за літо. Назар дуже підріс, у Маринки — нова зачіска. Ліна захопилася малюванням.

Незмінними залишилися вірні друзі, постійна класна кімната і віддана своїй справі вчителька.

У школі теж багато змінилося. Будівлю школи пофарбували в яскравий колір. На першому поверсі замінили вікна. Цікаво, що ж там усередині?

А ще в школі з'явилися нові учні — першокласники. Вони зовсім маленькі й трохи розгублені. Невже й Марко з друзями недавно були такими?

4. Перечитай текст. Дай відповідь на запитання в кінці тексту.

5. Вислов міркування: чи можливе життя без змін?

Абзац — частина тексту від одного відступу до іншого, речення якої пов'язані за змістом.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Визначте основну думку кожного абзацу в тексті.
- Спишіть абзац, у якому описані зміни в будівлі школи.
- Виконайте взаємоперевірку списаного тексту.
- Складіть колективну розповідь за початком: «У нашій школі теж багато змінилося».

Важливо вміти точно вживати слова, використовувати звертання. Бути ввічливими!

Прочитай! Галина Малик «Королівство Ану» (с. 83)

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів, які допомагають вітатися, прощатися, дякувати, перепрошувати.
- Продемонструй увічливість без слів (за допомогою жестів, міміки).
- Презентуй за малюнками правила спілкування.

У школі

У родині

У транспорті

Гра-дослідження

Що таке звертання?

Прочитайте репліки з українських народних казок. Дослідіть, як інтонацією та розділовими знаками виділяють слово, що називає того, до кого звертаються.

«Ой, **котику, братику!** Несе мене лиска по каменю мосту...»

«От, **бабусю,** піди в хижку та назмітай у засіку борошна...»

«Ну, тепер ти, **Вернидубе,** зоставайся, а ми підемо...»

Звертання — це слово або сполучення слів, що називає того, до кого звертаються. У реченні воно виділяється комами.

Відгадай загадку.

Язика не має, а розуму навчає.

Книга — скарбниця досвіду й знань. Людина читає, щоб здобути знання, розважитися чи отримати інформацію.

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у виділених словах.
Хто багато **читає**, той багато **знає**.
Книга нам **допомагає**, у нещасті **утішає**.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

Журнали

Довідники

Казки

- Дослідіть, чи є такі видання в шкільній бібліотеці.
- Побудуйте діаграму «Багато, мало».
- Порівняйте видання: обкладинка (назва, автор), титульна сторінка, ілюстрації, зміст...
- Прочитайте оповідання Катерина Єгорушкіної «Цятки і плямки» (с. 17). Доведіть, що цятки і плямки не повинні з'являтися в книгах.
- Поміркуйте й напишіть правила спілкування з книгою.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Перша в Україні бібліотека була в Софійському соборі в Києві.

Найбільша бібліотека світу розташована в місті Вашингтон, США.

Найбільша бібліотека в Україні — це наукова бібліотека імені Вернадського.

Текст — об'єднані за змістом речення. До тексту можна дібрати заголовок.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення підкреслених слів.
- Прочитай та спиши текст.

Василь Сухомлинський

ДВА МЕТЕЛИКИ

Над зеленим лугом літали два метелики. Один білий, а другий червоний. Зустрілися, сіли на зеленому листочку та й хваляться. Білий метелик говорить:

— Друзе, мої крильця найкрасивіші, бо я схожий на білу хмаринку.

А червоний метелик і собі хвалиться:

— Ні, друже, мої крильця красивіші, адже я схожий на багряне сонечко.

Зайшло багряне сонце, настала чорна нічка. Обидва метелики стали сірими.

- Перевір: чи всі слова, котрі вказують на ознаку предмета за кольором, підкреслені?

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Зверніть увагу: як один до одного звертаються метелики?
- Прочитайте вірш в особах. Відповідно інтонуйте речення.
- Запишіть речення зі звертаннями. Зробіть взаємоперевірку написаного.

Володимир Мордань

ВЕСЕЛКА

— Ти куди ідеш, веселко, яром і горою?
— До ставка іду, малята, стежкою крутою.
— А навіщо тобі воду із ставочка брати?
— Буду жито і пшеницю поливати.

- Утворіть і запишіть діалог «Послідовність кольорів веселки».

Будова тексту: початок (зачин), основна частина і кінцівка. Кожна частина починається з нового абзацу.

Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

ПЕРЕТВОРЕННЯ МЕТЕЛИКІВ

Метелик відкладає малесенькі яєчка. Ті яєчка він приліплює до листочків.

З яєчок метелика з'являються черв'яки. Вони звуться гусінню. Коли гусінь підростає, то перетворюється на лялечку.

Лялечка метелика нічого не їсть і не ворухиться, а висить, наче нежива. Через якийсь час у гусені всередині лялечки вирастають крильця й ніжки.

Пізніше з лялечки вилетить гарненький метелик.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Відтвори послідовність подій, про які йдеться в тексті.

Метелик спочатку..., потім..., згодом..., пізніше ... метелик.

- Запиши номери малюнків у правильній послідовності.

••••• Вправа «1, 2, 3, 4, 5!» •••••

1. Перечитай текст. Визнач його тему, основну думку.
2. Прочитай зачин і кінцівку тексту. Назви номери малюнків, що їм відповідають. Чому малюнки однакові?
3. Досліди, за якою ознакою підкреслили слова в тексті.
4. Поділи підкреслені слова за правилами переносу з рядка на рядок.
5. Спиши абзац, якому можна дати назву «Лялечка метелика».

Речення — це одне чи кілька слів, що виражають завершену думку. Усі слова в реченні пов'язані між собою.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитай текст. Виділяй інтонацією та паузами кожен завершену думку. Визнач, скільки речень у тексті.

Осінь. Сонечко менше нагріває землю. Холод! Купи пожовклого листя. Ліси почорніли, а поля спорожніли. Часті вітри й дощі. Природа готується до зими? Птахи, летіть у вирій!

- Поясни розділові знаки в кінці кожного речення.

За метою висловлення всі речення поділяються на розповідні (.), питальні (?) та спонукальні (!).

- Досліди, які ці речення за метою висловлення.
- Перетвори підкреслене речення на розповідне. Постав до кожного слова запитання.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів **вирій**, **перелітні**, **осілі птахи**.
- Поясни, чому в тексті птахів закликають летіти у вирій.
- Добери заголовок до тексту. Творчо спиши: доповни інформацією про ознаки осінніх змін у природі.

Розшифруй прислів'я.

Весна красна квітами, а осінь — снопами.

Слово — одиниця мови, що складається зі звуків і має значення.

Гра-дослідження

Для чого нам слова?

Складіть речення за малюнками. Використовуйте запитання: Хто? або Що? Що робить? Який предмет? чи Які предмети?

Назва

Дія

Ознака

Зв'язок

Слова називають істот і неістот в однині чи множині та позначають ознаки, дії. Є слова, що служать для зв'язку слів у реченні. До них не можна окремо поставити питання.

Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитай заголовок вірша й скажи: у ньому йдеться про щось добре чи погане?

Анатолій Костецький

НЕ ХОЧУ!

Метелика ловити я не хочу:
він — квітка неба, хай живе собі!
Хай крильцями барвистими тріпоче,
щоб радісно було мені й тобі!

2. Уважно прочитай початок вірша й послухай продовження. Чи підтвердилися твої передбачення?
3. Вивчи напам'ять будь-яку частину вірша і запиши з пам'яті.
4. Поміркуй: які зміни в природі пов'язані з діями людини, а які — ні?
5. Заповни таблицю «Що для природи добре, а що погано?».

Добре

Погано

Кожна мова має свій запас слів, що постійно поповнюється. Тлумачний словник містить пояснення слів.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуйте значення слів **змінний**, **незмінний**.
- Порівняйте знайдені в словнику визначення з поданими в підручнику.

Змінний — який змінюється, не завжди буває однако-
вий; мінливий, непостійний.

Незмінний — який не змінюється або не може зміню-
ватись, завжди наявний, звичний.

- Дослідіть тлумачні словники шкільної бібліотеки: титульна сторінка, вміст.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Роздивіться світлини. Подумайте, що можна про них розповісти, запитати.
- Прочитайте речення тричі так, щоб першого разу воно було питальним, другого — розповідним неокличним, третього — розповідним окличним. Спишіть його.

Школярі милувалися осінніми квітами і метеликами.

- Запишіть речення під диктування. Зробіть взаємоперевірку написаного.
- Підкресліть однією лінією слово, яке означає, **про кого** говориться в реченні. Двома лініями — слово, яке означає, **що** говориться про дітей. Поставте до них запитання.

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у словах з буквою **і** (речення з гри «Будьмо уважними!»).

Звук, буква, склад. Український алфавіт.

Уживання великої та малої літери

Мовні звуки — це звуки, які утворює людина за допомогою артикуляційного апарату.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Доведи твердження: «Звук і буква — різні поняття!»

2. Доповни і запиши речення.

Звуки ми _____ і _____. Букви ми _____ і _____.

3. Поміркуй, які мовні звуки можуть вимовляти діти під час таких занять. Які малюнки ілюструють немовні звуки?

4. Розшифруй приказку «У страху очі великі». Пригадай і перекажи однойменну українську народну казку.

5. Поміркуй над назвою твору Лариси Ніцой «Страшне страховисько». Що в ньому може бути спільного з казкою «У страху очі великі»?

Розпочни читати із зупинками та передбаченнями твір Л. Ніцой «Страшне страховисько» (с. 129—130).

..... Гра «Витівниця стрілочка»

- Оберіть напрям і прочитайте речення так, щоб кожного разу виділити голосом те слово, на яке дається відповідь. Запишіть запитання і відповіді.

Школярі в неділю підуть на екскурсію до осіннього лісу?

Так, школярі.
Так, підуть.

Ні, на пікнік.
Так, у неділю.

Так, на екскурсію.
Ні, до парку.

Алфавіт — це розміщені в певному порядку букви, що передають на письмі звуки мови.

Спиши і продовж міркування: доведи, що ці слова близькі за значенням.

Слова **абетка**, **алфавіт**, **азбука** позначають сукупність літер, розміщених у певній послідовності.

Гра-дослідження

Український алфавіт

Скільки букв в українському алфавіті? Що вони позначають?

Аа	а	Бб	бе	Вв	ве	Гг	ге	Ґґ	ґе	Дд	де
Ее	е	Єє	є	Жж	же	Зз	зе	Ии	и	Іі	і
Її	ї	Йй	йот	Кк	ка	Лл	ел	Мм	ем	Нн	ен
Оо	о	Пп	пе	Рр	ер	Сс	ес	Тт	те	Уу	у
Фф	еф	Хх	ха	Цц	це	Чч	че	Шш	ша	Щщ	ща
		Ьь	знак м'якшення	Юю	ю	Яя	я				

В українському алфавіті 32 букви передають на письмі мовні звуки, а **ь** (знак м'якшення) позначає м'якість приголосних. Літери є великі й малі, а також друковані й рукописні.

Продовж читати із зупинками та передбаченнями твір Лариси Ніцой «Страшне страховисько» (с. 131).

Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Перевір, чи записані імена в алфавітному порядку.

Артемко, Валерчик, Женьчик, Марійка, Ромчик, Ярик.

- Послухай або прочитай казку. Чи всі букви в ній названо? Запиши їх в алфавітному порядку.

Знання алфавіту допомагає швидко знаходити потрібні слова в словниках, енциклопедіях тощо.

У паперовому чи електронному варіанті знайди такі або подібні книги. Досліди їхній вміст. Презентуй однокласникам.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

ТРЕБА ОBOB'ЯЗKOBО BИBЧИТИ AЛФАВІТ!

Це допоможе легко орієнтуватися в довідковій літературі. Наприклад, швидко знайти потрібний експонат у колекції. Особливо потрібне знання алфавіту в роботі з енциклопедією і словником!

Не знаючи алфавіту, неможливо знайти потрібну інформацію будь-якою мовою. Тому вивчення мови починається з вивчення алфавіту.

- З'ясуй значення виділених слів. Зверни увагу! Якщо слова в словнику починаються з однакових букв, то до уваги беруть наступну букву в слові.
- Зміни форму виділених слів так, щоб вони відповідали на питання *що?* Запиши їх в алфавітному порядку.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Завершіть читати твір Лариси Ніцой «Страшне страховисько» (с. 133—134).
- Заповніть таблицю «Що правда, а що вигадка».

Правда

Вигадка

- Визначте тему, основну думку твору. Схарактеризуйте персонажів.
- Спишіть три останніх речення з оповідання. Зробіть взаємоперевірку написаного.

Імена, по батькові та прізвища людей, клички тварин та назви країн, міст, сіл, річок, гір, морів пишуться з великої букви.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Розгляньте світлини. Установіть часову послідовність.

Вигляд у 21 ст.

Вигляд у 20 ст.

Вигляд у 19 ст.

- Підготуйте повідомлення «Найвідоміший пам'ятник столиці». Використайте слова **Україна**, **Київ**, **Дніпро**, **Богдан Хмельницький**, **Софійська площа**.

••••• Вправа «1, 2, 3, 4, 5!» •••••

1. Прочитай виразно вірш. Поясни розділові знаки в кінці речень.

Ліна Костенко

ВЖЕ БРАМИ ЛІТА ЗАМИКАЄ ОСІНЬ...

Задощило. Захлюпало. Серпень випустив серп.
Цвіркуни й перепілочки припинили концерт.
Чорногуз поклонився лугам і садам.
Відлітаючи в Африку, пакував чемодан.

Де ти, літо, поділось, куди подалось?
Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось!
Осінь брами твої замикала вночі,
погубила у небі журавлині ключі.

2. Випиши слова, ужиті в переносному значенні.
3. Поясни написання підкресленого слова.
4. Спиши виділені кольором слова. Обведи букву, що вказує на м'якість приголосного звука, але не позначає звук.
5. Підготуй повідомлення на тему «Які зміни відбуваються в природі восени».

Слова переносяться з рядка на рядок за складами. Склад, позначений однією буквою, не залишається на рядку і не переноситься.

..... Гра «Витівниця стрілочка»

- Обери напрям і прочитай слова, поділені для переносу, в різному темпі.

ме-те-лик
оси-ка
по-тяг

орел
ірис
осінь

ли-стки
лис-тки
лист-ки

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Поміркуйте над назвою тексту. Прочитайте текст.
- Перевірте, чи кожне слово «я» виділено кольором.

НЕПОВТОРНЕ І ЗАГАДКОВЕ СЛОВО «Я»

Ми всі багато разів на день вимовляємо це слово: «**я**». А хто це — **я**? На це запитання можна відповідати по-різному. Наприклад, отак.

Я — жива істота. **Я** їм, п'ю, сплю, рухаюся...

Я — людина. **Я** розмовляю, міркую, читаю і пишу, живу серед людей і намагаюся примножувати добро.

Я — дитина, дівчинка або хлопчик.

Я — неповторна особистість. **Я** когось люблю, умію дружити. Чогось **я** хочу і щось мені подобається, а щось ні. У мене свій зріст, колір очей і волосся, здібності й щоденні звички.

А ще **я** усвідомлюю, що кожна людина — це теж неповторне і загадкове **Я**, вартє моєї поваги.

- Спишіть абзац, який починається реченням «Я — неповторна особистість». Розкажіть про себе за текстом.
- Поміркуйте над останніми рядками.

Голосні та приголосні звуки, позначення їх буквами

В українській мові шість голосних звуків. На письмі ці голосні звуки позначаються десятьма буквами.

[а]	[е]	[и]	[і]	[о]	[у]
Аа Яя	Ее Єє	Ии	Іі Її	Оо	Уу Юю

Гра-дослідження

Які звуки позначають букви **я, ю, є, ї**?

Дослідіть і порівняйте особливості букв **я, ю, є, ї**.

я, ю, є ...> один звук ...> син**я**, син**ю** сук**ню**, син**є**
...> два звуки ...> Я**н**а, у га**ю**, за**є**ць, сім'**я**
ї ...> два звуки ...> ї**ж**ак, га**ї**, Укр**аї**на, Ки**ї**в, пір'**ї**на

Букви **я, ю, є** можуть позначати один звук [а], [у], [е] після м'якого приголосного або два звуки [йа], [йу], [йе] на початку слова та складу. Буква **ї** завжди позначає два звуки [йі].

Прочитай! І. Роздобудько «Дикі образи Дикобраза» (с. 55)

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!» ...

- Випиши з твору Ірен Роздобудько слова з **я, ю, є, ї**. Поділи на склади. Швидко, послідовно назви букви і звуки.

... Логічне завдання «Порушена послідовність» ...

- Запиши назви метеликів в алфавітному порядку.
- Підготуй повідомлення з описом одного з метеликів.

Павиче око

Білан

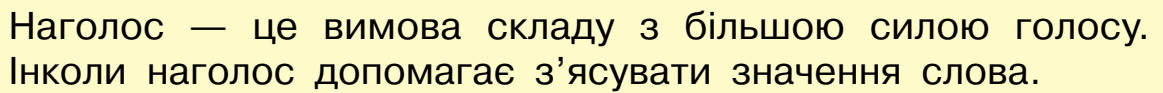
Махаон

Аполлон

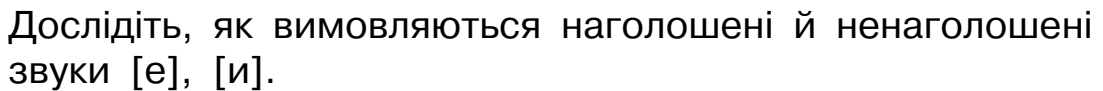
Жовтюх

- З'ясуй значення слів за допомогою тлумачного словника.
за**м**ок — зам**о**к по**т**яг — пот**я**г
дор**о**га — доро**г**a пла**к**ати — плак**а**ти
- Доведи: є слова, що пишуться однаково, мають різне значення й різняться наголосом.
- Склади і запиши речення з цими словами.

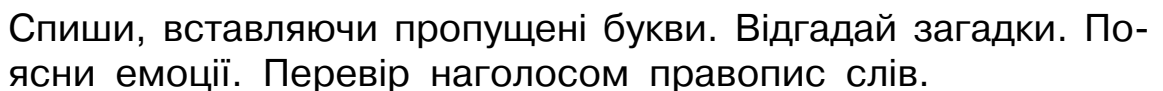

Як писати слова з ненаголошеними [е], [и]?

Весна — весни, сестра — сестри, листок — листья.
Герой, апельсин, метро, директор, абрикос...

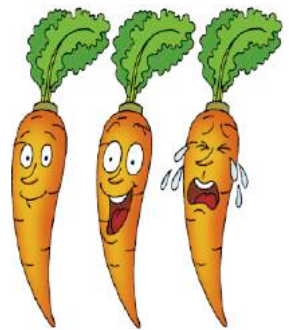
Слова з ненаголошеними [е], [и] потрібно перевіряти наголосом чи за орфографічним словником.

Без вікон, без дв..рей повна хата людей.

З..мою чорне, в..сною і літом з..лене, а осінню жовте.

В з..млянй с..джу коморі, а коса моя надворі.

В українській мові в кінці слів і складів дзвінкі приголосні вимовляються дзвінко.

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки. Спиши слова. Поділи на склади.

Гриб, грип, зуб, суп, нас, раз, книжка, рибка.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Пригадай, що тобі відомо про приголосні звуки.

2. Доведи твердження.

Під час вимови приголосних повітря долає перешкоди.

3. Повільно двічі прочитай скоромовку, чітко артикулюючи звуки. Назви звук, який часто повторюється.

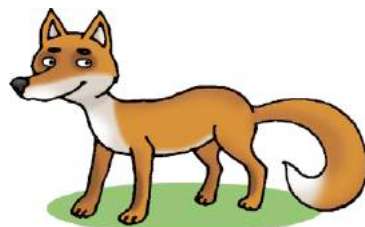
СКОРОМОВКА БЕЗ КІНЦЯ

Ліз лис **лисим** лісом,

Ніс **хвіст** низом-низом.

Хвіст об **терен** обдер.

В лісі кажуть тепер: «Ліз лис...»

4. З'ясуй у тлумачному словнику значення виділених слів.

5. Повторюй скоромовку так: пошепки — повільно, тихо — швидше, голосніше — ще швидше.

Вивчи напам'ять вірш Оксани Луцевської «Пелікан» (с. 19).

Якщо складно вибрати букву на позначення приголосного, змініть слово так, щоб приголосний стояв перед голосним.

..... Гра «Витівниця стрілочка»

- Прочитай. Дзвінкі приголосні в кінці складів вимовляй дзвінко.

дід піт
горіх поріг
мороз морози
легкий легенький

віз вози
ліс ліси
вуж вужі
гедзі гедзь

ріпка ріпа
рибка риба
нігті ніготь
кігті кіготь

М'якість приголосних звуків на письмі позначають знак м'якшення та букви **і, я, ю, є**.

••• **Розвага «Букви називай, звуки позначай!»** •••••

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у виділених словах. Усна народна **творчість** — **фольклор**!

••••• **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»** •••••

1. Виразно прочитай уривок з української народної пісні-гри.

ДЕСЬ ТУТ БУЛА ПОДОЛЯНОЧКА

Ой устань, устань, подоляночко,
Ой устань, устань, молодесенька!
Умий своє личко,
Та личко біленьке,
Біжи до Дунаю,
Бери молоденьку,
Бери ту, що скраю!

2. Знайди в пісні та прочитай слова з буквами, які на письмі позначають м'якість приголосних звуків.
3. Випиши з пісні ці слова і поділи їх для переносу.
4. Послухай пісню, дізнайся правила гри.
5. Заспівай пісню і пограй у гру.

Букву **ь** під час переносу не можна відривати від попередньої букви. Буквосполучення **йо** під час переносу не можна розривати.

••••• **Гра «Будьмо уважними!»** •••••

- Перегляньте мультфільм «Гусінь і метелик» із зупинками і передбаченнями.
- Зупинка 1.** Що сказала тітонька Білка?
- Зупинка 2.** Як Білка прокоментує вчинок героїв?
- Зупинка 3.** Що повідомить тітонька Білка?
- Сформулюйте і запишіть основну думку мультфільму.

М'який подовжений приголосний звук на письмі позначають дві однакові букви: **знання (зна-ння, знан-ня)**.

..... **Гра «Будьмо уважними!»**

- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

ОСІННЄ ЛИСТЯ ЗМІНЮЄ КОЛІР!

Ще задовго до морозів починається листопад.

Спочатку з листям відбуваються дивовижні **перетворення**. Воно починає жовкнути, червоніти, набуває коричневих відтінків.

Зеленого кольору листю надає особлива речовина — хлорофіл. Він руйнується без світла. З **настанням** осені ночі довшають. Рослини отримують менше світла. Зелений колір зникає, і помітним стає жовтий.

А яскравість **осіннього** листя залежить від погоди. З її **погіршенням** листя тьмяніє. Якщо ж холодні ночі чергуються з ясними сонячними днями, то настає **осіння** пора **милування**!

Осінь листя змінює колір... **Незмінна** краса осені!

- Запиши виділені слова в алфавітному порядку. Поділи їх на склади для переносу.
- Окремо запиши всі слова-родичі до слова **осінь**.
- Підготуй повідомлення на тему «Незмінна краса осені!».

Буква **щ** завжди позначає два звуки [шч]! Переконайтесь! **Щиглик, борщ, дощ, щітка, Щек, щастя.**

Прочитай вірш. Вивчи його напам'ять. Запиши.

Варвара Гринько

РІДНИЙ КРАЙ

Водограй, полів розмай, зелен гай, **ліщина**...

Все це рідний, любий край — наша **Батьківщина**.

Пам'ятай, не забувай **батьківську** стежину.

Прикрашай, шануй свій край, дім свій — Батьківщину.

Апостроф — знак ('), який уживається для позначення роздільної вимови приголосного твердого звука перед [й].

Гра-дослідження

Як позначати роздільну вимову?

Прочитайте колонки слів. Чітко вимовляйте слова та дослідіть вимову слів з апострофом.

сім'я
п'ять
п'єса
дев'ять
пам'ятник

торф — торф'яний
дерево — дерев'яний
солома — солом'яний
камінь — кам'яний

Мар'яна
пир'іна
кур'єр
об'ява
в'юн

духмяний!

Апостроф ставлять після букв на позначення твердих приголосних перед буквами **я, ю, є, ї**, що позначають по два звуки.

Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у словах з апострофом із гри-лічилки Тетяни Мельник «У колі» (с. 74).

Під час переносу слів апостроф не відокремлюється від попередньої букви: **комп'-ютер, подві-р'я, бур'-ян**.

Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення виділених слів.

Лежить **п'ять п'ятаків**. На кожному ще по **п'ятаку**.

Зелен **в'яз** високий виріс.

В'язолаз на в'яза виліз.

Та зважай же, **в'язолазе**,
не скрути ж на в'язі **в'язи**!

- Випиши слова з апострофом, поділи їх для переносу.
- Вивчи напам'ять скоромовку про п'ятаки і запиши з пам'яті.

Під час переносу буквосполучення **дж**, **дз**, що позначають один звук, розривати не можна!

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Запиши слова в такій послідовності: 1 — не можна поділити для переносу; 2 — один варіант для переносу; 3 — два варіанти для переносу.

Дзвін, вихо-джу, дзи-га, ви-ходжу, джміль, бджо-ла, джгу-тик, за-дзвонив, джем, задзво-нив, ґедзь, джи-гіт.

- Випиши слова з буквосполученнями **дж**, **дз**. Поділи їх на склади для переносу, якщо це можливо.

Джміль на склянку з джемом сів,
Ґедзь до нього підлетів,
Джміль дзижчав що було сили,
Поки склянку не закрили.

Важливо правильно артикулювати слова зі звуками [ф] та [хв]: **фікус**, **хвіст**, **факел**, **хвиля**, **фігура**, **хвалько**.

••••• Вправа «1, 2, 3, 4, 5!» •••••

ХВ

хвилюватись, хвалько

Ф

фотограф, фігура

- Знайди в орфографічному словнику по чотири слова з буквою **ф** та буквосполученням **хв**. Порівняй вимову.
- Потренуйся швидко промовляти скоромовку Ганни Чубач. Фірма ферму будувала. Фірмі фарби було мало.
- Утвори і запиши пари слів.

флора → флорист

ферма → ...

фокус → ...

футбол → ...

- Підготуй повідомлення про одну з професій.

- Поміркуй, коли так кажуть. Міркування запиши.

Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на п'ять хвилин пізніше.

Монологічне та діалогічне мовлення

Монологічне мовлення — мовлення однієї особи.
Діалогічне мовлення — розмова між двома особами.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Відгадайте загадку.

Кличуть нас поля й сади,
Там осені смачні плоди.
На деревах листя жовте.
Це надходить місяць ...

- Запишіть відповідь на питання: «За чим упізнаємо осінь?».
- Прочитайте діалог в особах.
 - Кучерява яблунько, дай мені хоч яблучко!
 - Ти носила з річки у відрі водичку?
 - Мене доглядала? Мене напувала?
 - Так, носила, яблунько, з річки я водичку.
 - Хоч сама я, яблунько, зростом невеличка.
- Привітайте Яблуко — експерта з теми дослідження. Пospілкуйтеся за малюнком (с. 28 підручника).

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Запиши назви міст в алфавітному порядку. Поясни правопис назв.

Алма-Ати

Єрусалим

Дніпро

Нью-Йорк

- Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Чи знаєш ти, що в яблука є свій день та численні пам'ятники? Англійці відзначають The Apple Day 21 жовтня. А в українців є Яблучний Спас — 19 серпня!

Поміркуй над назвою тексту. Прочитай текст. Коротко перекажи осінню пригоду.

ОСІННЯ ПРИГОДА

Алінка навіть не помітила, що вона без шапки. Авжеж, бо зараз жовтень. Ідеш уранці до школи — холоднеча, а повертаєшся — сонечко світить, тепленько. Тільки вдома отямилась! Мабуть, забула її в лісопарку, де вони з Сашком збирали запашні осінні яблука.

— Ну що ж, — сказала вона до свого песика Фікуса. — Вирушаємо на пошуки.

На вулиці песик одразу потягнув дівчинку через дорогу.

— Стій, Фікусе! Тут переходити небезпечно. Бачиш білі смужки на асфальті — зебру? То пішохідний перехід. І світло на світлофорі для пішоходів якраз зелене. Нам туди!

Ось і та сама алея в лісопарку. Друзі відчули запах нагрітих удень на сонці яблук.

— Це ж наша яблунька! А ось і шапка! Але вона не моя... Це Сашкова!

Алінка зателефонувала другові.

— Привіт! Я знайшла біля яблуні твою шапку. А моя часом не в тебе? Може, ми їх переплутали?

— Точно, твоя шапка в мене. Моя гладенька, а твоя з шорстким візерунком.

Сашко незрячий. Він не бачить нічого, зате легко розрізняє предмети на дотик. Друзі домовилися зустрітися наступного дня і обмінятися шапками.

Алінка зірвала декілька яблук для рідних. Вони були гладенькі й духмяні. Дівчинка і песик попрямували додому. Дуже кортіло розповісти всім про осінню пригоду.

Під час усного мовлення використовують інтонацію, міміку, жести. У писемному мовленні емоції передають за допомогою розділових знаків, емотиконів.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Чи відповідає послідовність смайликів емоціям Алінки?

- Прочитай відповідні частини тексту.

••••• Вправа «1, 2, 3, 4, 5!» •••••

1. Поміркуй! Яку інформацію допомагають зрозуміти підкреслені в тексті «Осіння пригода» слова?
2. Знайди й прочитай діалог між дівчинкою і хлопчиком.
3. Знайди й прочитай монолог дівчинки про необхідність дотримуватися правил дорожнього руху.
4. Спиши останній абзац тексту «Осіння пригода». Поясни правопис виділеного слова.
5. Із допомогою дорослих знайди й переглянь мультфільм «Ведмедик і той, що живе в річці». Поміркуй, як порозумілися персонажі.

Складіть прислів'я та поясніть їхні значення.

Яблуко від яблуні

яблуку впасти ніде.

Яка яблунька,

саме себе хвалить.

Так тісно, що

недалеко падає.

Рум'яне яблуко

такі й яблучка.

Оповідач — той, від чийого імені автор у творі веде розповідь.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Передбач за назвою оповідання «Гойдалка під кленом» його зміст.
- Прочитай оповідання Галини Ткачук «Гойдалка під кленом» (с. 50—51). Правильно інтонуй речення.
- Запиши імена персонажів у тій послідовності, у якій вони з'являються в оповіданні.
- За допомогою емотиконів заповни таблицю «Емоції Ніни».

Зачин	Основна частина	Кінцівка
-------	-----------------	----------

Прочитай оповідку. Створи комікс за її сюжетом.

ДВА ЯБЛУКА

Маленька дівчинка тримала в руках два яблука. Підійшла її мама і з усмішкою попросила:

— Доню, ти не могла б дати мені одне яблуко?

Дівчинка завагалася. Потім подивилася на маму... А тоді надкусила одне яблуко і швидко друге.

Жінка відчула, як усмішка застигає на її обличчі, і що-сили намагалася не виказати свого розчарування. Вона засмутилася, що її люба донечка не побажала з нею ділитися.

Раптом дівчинка простягнула одне з надкушених яблук:

— Матусю, візьми ось це, воно солодше!

Жінка зникла, адже вона поспішила з осудом...

— Дякую, донечко, і вибач! — промовила мама.

Дівчинка обняла свою маму і прошепотіла:

— Матусю, я дуже тебе люблю!

А жінка подумала: «Те, що ми бачимо, може бути дуже оманливим».

Висловлення розрізняють залежно від мети: розповісти, описати ознаки, довести чи пояснити твердження.

Гра-дослідження

Як різняться тексти за метою висловлення?

Прочитайте тексти. Про що йдеться в кожному з них? До кожного тексту доберіть заголовок.

1. Яблуко — їстівний плід дерева яблуні. Усередині яблука є зернятка. З них може вирости подібне дерево. Існує безліч сортів яблук. Їх поділяють на літні й зимові. Зимові яблука досягають пізньої осені. Їх можна зберігати і їсти всю зиму.

2. Яблуко — невеликий фрукт кулястої форми. Яблука бувають червоного, жовтого, зеленого кольорів. На дотик, як правило, гладенькі. За смаком — кисло-солодкі. Яблука завжди смачні, хрусткі та соковиті. Ось такий плід яблуні!

3. Плоди яблуні — цінний харчовий продукт! Адже в них багато вітамінів. Яблука вживають у свіжому, сушеному, квашеному, печеному вигляді. З ними печуть пиріжки. І, певне, кожен смакував яблучним повидлом, джемом. Яблука — смачні та корисні фрукти.

Запишіть, про що йдеться в кожному тексті.

Підказка: розповідають про..., описують..., міркують над....

До кожного тексту доберіть заголовок.

Існують такі види текстів за метою висловлення: текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування.

Текст-розповідь. Текст-опис. Текст-міркування

Текст-розповідь — це повідомлення про події, що розгортаються в часі.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів **яблуко**, **яблуневий**, **яблуня**, **яблучний**.
- Склади і запиши словосполучення з ними. Що спільного в цих словах?
- Прочитай текст. Відшукай і випиши всі форми слів **яблуко**, **яблуневий**, **яблуня**.

Василь Сухомлинський

ВОСЕНИ ПАХНЕ ЯБЛУКАМИ

Тихий осінній день.

У яблуневому саду літають джмелі. Ось вони помітили яблуко, що впало з дерева і лежить на землі. З яблука тече солодкий сік. Обліпили яблуко джмелі.

Зайшло сонце. А в саду пахнуть яблука, нагріті сонцем. Десь заспівав цвіркун. Коли це з яблуні на землю впало яблуко — гуп... Цвіркун замовк. Пролетів сполоханий птах. Десь за лісом у нічному небі спалахнула зірка. Знову заспівав цвіркун.

Уже й місяць вплив на небо, а яблука пахнуть гарячим сонцем.

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у приказці. Спиши, постав наголос у словах.
Недалеко відкотиться яблуко від яблуньки.

Зміна послідовності подій у тексті-розповіді зруйнує текст або утворить інший текст-розповідь.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Передбач за назвою оповідання «Про Стаску та чудовиськ» його зміст.
- Прочитай оповідання Марини та Сергія Дяченків «Про Стаску та чудовиськ» (с. 121). Чи підтвердились передбачення?
- Знайди в тексті зачин, основну частину і кінцівку.
- Перестав місцями фрагменти в основній частині тексту. Чи змінився текст?

Складіть за серією малюнків текст-розповідь «Як ми обирали яблучний сік».

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Послухай вірш «Яблуко» Дмитра Павличка. Прочитай виразно останню строфу.

Яблунько моя зеленокрила,
Може, ти й заплакала тихцем.
Ти для мене яблуко вродила,
Я ж у тебе кинув камінцем.

2. Розкажи, про що йдеться у вірші.
3. Які почуття переживає хлопчик? Вислов свої почуття.
4. Спиши речення зі звертанням. До підкресленого слова добери близькі за значенням слова.
5. Заповни таблицю «Що у вчинку героя добре, а що ні?».

Добре

Погано

Текст-опис — це висловлення про певні ознаки, властивості предмета чи явища.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Запиши назви сортів яблук в алфавітному порядку. Поясни правопис.

Чорний Принц

Симиренка

Голден

Айдаред

- Відгадай загадку. Поміркуй, що допомогло її відгадати. Кругленьке, червоненьке, всередині смачненьке.
- Склади розповідь з елементами опису «В Україні вирощують різні сорти яблук».
- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

РЕНЕТ СИМИРЕНКА

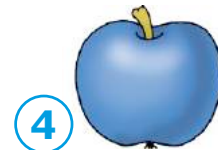
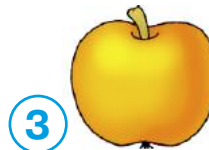
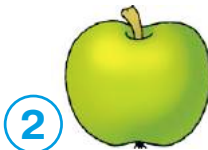
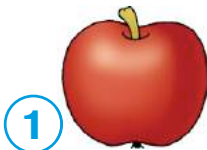
Яблуню ренет Симиренка в побуті часто називають просто Симиренка. Це зимовий сорт яблук. Його описав у 1880 році видатний український учений Левко Платонович Симиренко. Він назвав сорт яблук на честь свого батька.

Плоди яблуні ренет Симиренка середнього і навіть великого розміру. **За формою плоско-округлі. Поверхня рівна, гладенька. Основне забарвлення — світло-зелене зі світлими крапками. М'якуш плода — білий, щільний, соковитий.**

.. Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Прочитай спочатку текст-опис, потім текст-розповідь.
- Прочитай текст-опис у такій послідовності (орієнтуйся на колір). Як змінився текст?

Зміна послідовності фрагментів у тексті-описі не зруйнує його зміст.

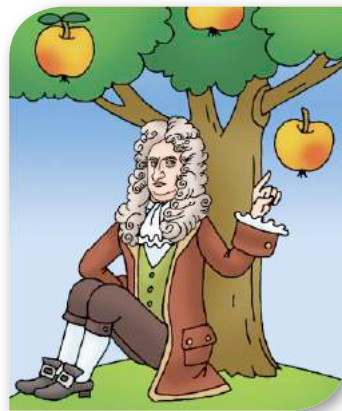
Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитайте текст і відзначте подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».
2. Запишіть виділені слова в алфавітному порядку у дві колонки: коли **я**, **ю**, **є**, **ї** позначають один звук, коли — два звуки.

ЯБЛУКО НАДИХАЄ!

Існує легенда про те, **як** учений **Ньютон** відкрив закон всесвітнього **тяжіння**. Одного разу він спостерігав, як у саду падають **яблука**. Учений поставив собі **питання**: «Чому яблуко завжди падає **прямо**, чому не **вбік**?»

Ця легенда надихнула двох молодих **людей** з однаковими іменами **зареєструвати** власну фірму з оригінальним логотипом. Звали їх **Стів Джобс** і **Стів Возняк**. А логотип — надкушене яблуко, яке зараз **знають** у всіх куточках **земної** кулі. І сьогодні яблуко **надихає**! Чи не так?

3. Продовжте міркування після перегляду репортажу.
4. Складіть і запишіть речення за змістом репортажу.
5. Прочитайте. Поміркуйте, чи можна застосувати результати роботи дослідниці під час пакування яблук.

Українська науковиця Марина В'язовська розв'язала одну з найскладніших задач у математиці — задачу про найщільніше пакування куль.

Текст-міркування — це текст, у якому автор висловлює думку, а потім її доводить.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».
- Доведи, що це текст-міркування.

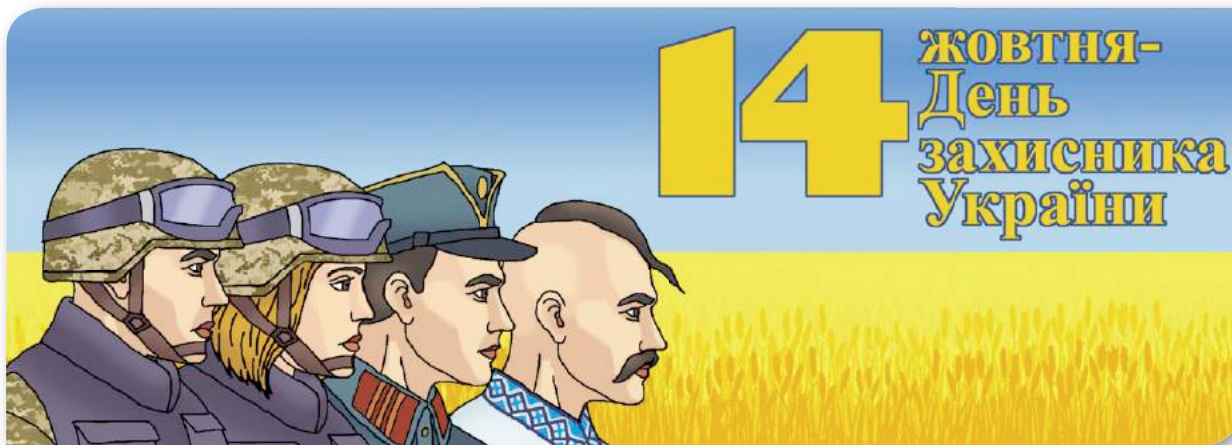
14 жовтня — великий день для України. У цей день у країні відзначають одразу чотири свята.

День захисника України — офіційне державне свято з 14 жовтня 2014 року. Цього дня вітають усіх, хто захищав і захищає Україну. Це можуть бути і чоловіки, і жінки.

Християни відзначають 14 жовтня **свято Покрови Пресвятої Богородиці**.

Свято Покрови було одним із найголовніших свят запорозьких козаків. З 1999 року 14 жовтня відзначають і **День українського козацтва**.

Також цей **день** вважається датою створення **Української повстанської армії**, яка воювала за незалежність України.

- Спиши перший абзац. Доповни його переліком свят.
- Виготов і підпиши вітальну листівку — привітай захисників і захисниць Вітчизни.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

На Покрову землю покриває або листя, або сніг.

Легенди і перекази — види усної народної творчості. У них фантастичне, незвичайне поєднується з реальним.

Прочитай текст із зупинками та передбаченнями.

ЛЕГЕНДА ПРО КАМ'ЯНОГО КОЗАКА

Ніч. У степу стали табором чумаки. Готують їсти.

— Завтра будемо біля Кам'яного козака, а звідти рукою подати до Криму, — сказав отаман.

— А що то за Кам'яний козак? — спитав молодий чумака.

— То скеля, що раніше була козаком, — відповів старший.

Перша зупинка. Передбач, що могло статися з козаком.

Якось один козак вийшов на розвідку та потрапив у полон. Вороги вимагали, щоб він провів їх до козацького табору.

Друга зупинка. Передбач, як відповів козак.

Та козак лише сміявся з них. Тоді підійшов чаклун і сказав:

— Козака муками не примусити, тут чари потрібні.

Раптом козак побачив свого вірного скакуна. Вирвався від ворогів і скочив на коня. Той поніс козака, як вітер. Чаклун почав читати закляття.

Третя зупинка. Передбач, чи встигне чаклун наслати чари.

Козак устиг вискочити на пагорб. Він гукнув до побратимів і попередив про вороже військо. Раптом ударила блискавка, і чоловік закам'янів разом із конем. Та козаки встигли його почути й перемогли вороже військо.

(За О. Олефіренком)

Монолог. Діалог. Оформлення на письмі. Перетворення інформації

Діалог — це розмова між двома особами, коли кожен виступає і мовцем, і слухачем.

Гра-дослідження

Які розділові знаки використовують
на письмі в діалозі?

- Доброго дня, діти.
- Доброго дня, Ніно Іванівно!

—

Кожну репліку записують із нового рядка. Перед репліками ставлять тире.

Водій відчинив двері автобуса і вигукнув:

- Прошу займати місця!

:

Якщо висловлення починається словами автора, то після них ставлять двокрапку.

- Дякуємо, — відповіли діти.
- Виконали завдання? — запитав учитель.
- Так! — вигукнули діти.

, —
? —
! —

Якщо слова автора стоять у кінці, то після репліки ставлять кому, знак оклику чи знак питання і тире.

Висловлення кожного мовця в діалозі — це репліка. На письмі її оформлюють відповідними розділовими знаками.

Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у словах з буквою **Я**.
Яків яблука трусив, Яків яблука носив,
А бабусенька Явдоха яблук всім дала потроху.

Монолог — висловлення однієї особи, яка звертається до аудиторії, розраховане на слухача або читача.

Прочитайте оголошення. Доведіть, що це монолог.

Шановні добродіі!

Прохання! У час **дозвілля** від **безділля** не розпалюйте **багаття** з **осіннього** листя. Сухе листя — не **сміття**! Як і дрібне **гілля**, **бадилля**, **лушпиння**, це добриво!

Крім того, будь-яке **паління** — біда для нашого **довкілля**. Виявіть **сумління** й не випробовуйте природи **терпіння**!

Ваш двірник

..... **Вправа «Словник-помічник!»**

- З'ясуй значення виділених слів в оголошенні.
- Спиши оголошення. Доведи, що це монолог.
- Розшифруй знаки. Представ інформацію з оголошення за допомогою подібного знака.

..... **Гра «Будьмо уважними!»**

- Прочитай оповідання Катерини Міхаліциної «Хто росте у парку?» (с. 149—153).
- Назви персонажів оповідання.
- Прочитай уривок із вірша.
- Поміркуй, що спільного у вірші й оповіданні.

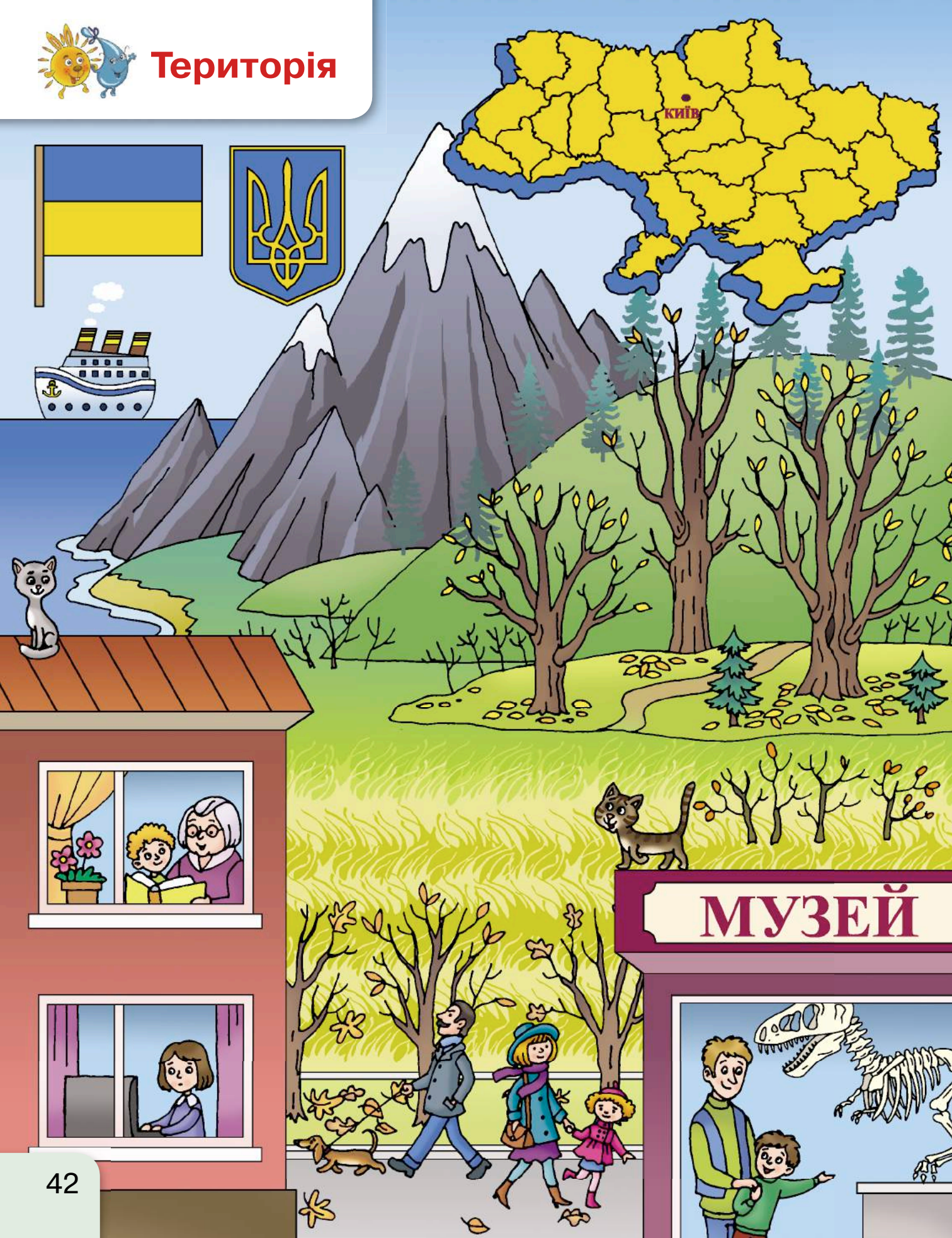

Микола Сингаївський

САДІВНИК

З батьком яблуні садили,
трохи руки натрудили.
Я люблю наш тихий сад
і осінній листопад.
Садівник я, садівник.
Завтра з татком будем зранку
у саду копати ямки,
бо лишились яблуні
вчора не посажені.
Садівник я, садівник.

Слово. Значення слова. Форма слова

Слово — одиниця мови! Слово утворюється зі звуків, а записують їх буквами. Кожне слово має значення.

«Гра-дослідження»

Які найважливіші ознаки слова?

Слово складається зі звуків.

лелека — [л] [е] [л] [е] [к] [а]

Слово щось називає.

Лелека — великий птах.

Слово має наголос.

лелéка

Слово можна поділити на склади.

ле-ле-ка

Слово змінює свою форму.

лелека, лелеки, лелеці,
лелеку, лелекою, лелеко

Слово складається зі звуків, називає предмети, ознаки, дії, змінює форму для зв'язку слів у реченні.

Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слова журавель.
- Вивчи вірш і запиши з пам'яті. Зроби взаємоперевірку написаного з однокласником/однокласницею.

Платон Воронько

ОБЛІТАВ ЖУРАВЕЛЬ

Облітав журавель
Сто морів, сто земель,
Облітав, обходив,
Ноги, крила натрудив.

Ми спитали журавля:
— Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
— Краще рідної немає!

Привітайте Лелеку — експерта з теми дослідження. Обговоріть з Лелекою тему «Територія» за малюнком (с. 42 підручника).

Слово називає всі предмети, явища, відношення, які пізнала людина, слугує людині для вираження почуттів, емоцій.

За допомогою значення слів ми пізнаємо довкілля!

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Передбач за назвою оповідання його зміст. Прочитай оповідання із зупинками і передбаченнями.
2. Під час кожної зупинки пояснюй значення виділених слів та емоції, почуття, ставлення, які вони передають.

Василь Чухліб

ЧИ ДАЛЕКО ДО ОСЕНІ?

Лелека живе на **старому в'язі**. З лелечихою і лелеченятами. Прибігають до в'яза Тарасик, і Гриць, і Миколка, й Тетянка. Витанцьовують під в'язом і гукають:

— Лелеко, лелеко, до осені далеко?

Лелека, задерши дзьобату голову, **незмигливо дивиться** на дітей. А потім починає клекотати.

Про що він клекоче? Спробуй розбери.

Перша зупинка. Про що клекоче лелека і чому діти ставлять йому таке запитання?

Лелека і лелечиха враз знімаються і летять на луги, до Десни. Лелеченята **топчуться в гнізді**, перебирають **цибатими ногами**, але **злетіти не наважуються**.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — знову прибігають до в'яза діти.

Лелека й лелечиха **заклопотані**. Їм ніколи відповідати.

Друга зупинка. Передбачення: чим заклопотані лелека й лелечиха?

Вони щось говорять до своїх лелеченят, а потім беруться штовхати їх на край гнізда.

— Ой, вони ж **розіб'ються!** — злякано шепоче Тетянка.

— У них же крила є! — **заспокоює** її Тарасик.

Лелечата, **неохоче відірвавшись** від гнізда, **злинають у небо**.

Плавно летять над садом, над городами, туди, де **голубіє річка**. А за ними — старі лелеки.

Діти **полегшено зітхають** і весело галасують.

Третя зупинка. Чому старі лелеки летять за лелеченятами?

Ідуть дні за днями. На зеленому човні **пропливає літо**.

— Лелеко, лелеко, до осені далеко? — **виспівують** під в'язом Тарасик, Гриць, і Миколка, й Тетянка.

Тиша. У гнізді порожньо.

З в'яза **зривається** жовтий листочок і, **кружеляючи** в повітрі, поволі опускається на землю.

Четверта зупинка. Чому в гнізді порожньо? Куди поділися лелеки?

3. Сформулюй головну думку оповідання.

Поміркуй, чому відлітають птахи.

Переглянь сюжет.

4. Запиши імена всіх персонажів у тій послідовності, у якій вони з'являються в оповіданні. Поясни написання імен.

5. За допомогою емотиконів заповни таблицю «Емоції дітей» (за сюжетом оповідання). Прокоментуй.

Зачин	Основна частина	Кінцівка

Значення слова — це відображення у слові певного явища дійсності (предмета, якості, відношення, дії).

Гра-дослідження

Яке значення має слово «Україна»?

Запишіть слова, поділіть на склади. Усно складіть з ними текст-розповідь.

Україна, українець, українка, українці, українська...

З'ясуйте за словником значення слів.

Батьківщина, вітчизна, країна, рідний край.

Україна — держава, розташована в Європі. Це країна, у якій ми живемо. Для українців це батьківщина, вітчизна.

Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Відгадай загадки. Відшукай на малюнках відгадки.

Прохолоди чиста просинь —
На поріг ступає осінь.
Вдаль від рідної землі
Линуть в вирій ...

Довгим дзьобом цокотить,
За хвилину полетить.
Відлітає в край далекий
Перелітний птах ...

Журавель
сірий

Журавель
степовий

Лелека
білий

Лелека
чорний

Чапля

- До якого малюнка немає загадки? Склади її.

Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів **лелека**, **чапля**.
- Переглянь презентацію і виконай завдання.
- Підготуй повідомлення з елементами опису птахів. Розкажи, чим різняться птахи.

Українська мова складається зі слів, створених нашими предками, і слів, запозичених із мов інших народів.

•• Розвага «Букви називай, звуки позначай!» •••••

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у виділених словах. Це запозичені слова.

ЗВІДКИ В ЛЕЛЕКИ ЧОРНЕ ПІР'Я

Оповідка

Раніше лелека був білим. Він жив на хаті у щасливого чоловіка. Усе в тому господарстві було на добро.

У господаря була **мініатюрна** хатина, а в сусіда — цілі **апартаменти**. Але сусід був лихий і не мав щастя. Він позаздрив чоловікові й вирішив спалити його хату.

Лелека, наче вірний **ангел**, кинувся гасити пожежу і кликати людей на допомогу. Хата і лелече гніздо лишилися цілими. Тільки лелека обпалив собі крила, і їх краї почорніли. А ще він утратив голос і тепер може тільки клацати дзьобом.

Художник
Олег Шупляк

Але птах продовжує оберігати людське щастя.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Чи відповідає послідовність смайликів емоціям, переданим в оповідці?

- Відтвори послідовність і коротко перекажи оповідку.

Розшифруй прислів'я. Спиши. Постав наголос у словах.

У всякої пташки свої замашки.

Кожен край має свій звичай.

Значення слова — це властивість слова означати предмети, ознаки, дії, відношення, стани, кількість предметів.

Державні символи України!

ДЕРЖАВНИЙ ГЕРБ

ДЕРЖАВНИЙ ПРАПОР

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Передбачте за назвою зміст оповідання «Український прапор».
2. Прочитайте оповідання Зірки Мензатюк «Український прапор» (с. 44). Чи підтвердились передбачення?
3. Випишіть слова, що відповідають на питання *хто? що?*
4. Знайдіть у тексті слова зі зменшувально-пестливим значенням. Запишіть за зразком: **сонце** — **сонечко**.
5. Намалюйте малюнок до тексту. Дослідіть, який колір виникає під час змішування жовтої і блакитної фарб.

.. Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, по порядку назви букви і звуки у словах. Склади і запиши словосполучення з цими словами. Постав до кожного слова питання.

Україна, гімн, прапор, герб, держава, мова, український.

Слова в реченні, до яких не можна поставити питання, — це службові слова. Вони служать для зв'язку слів у реченні.

..... Гра «Витівниця стрілочка»

- Обери напрям і прочитай службові слова в різному темпі.

в, на, у, під,
біля, за, до, з,
без, навколо

та, якщо, то,
щоб, бо, але, і,
якби, що, тому

який, же, чий,
нехай, би, хто,
де, не, куди

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Запиши слова в алфавітному порядку.

Житло, оселя, хата, помешкання, дім, нора, домівка,
лігвище, апартаменти, вулик.

- З одним зі слів побудуй три речення. Використай службові слова з гри «Витівниця стрілочка».
- Прочитай текст. Правильно інтонуй речення. Поясни в них розділові знаки.

В Україні **до** лелеки — особливе ставлення!

Українці не називали птахів і звірів людськими іменами.

Однак для лелек зробили виняток: «Антоне, принеси тепло».

Зображення лелеки сьогодні є на гербах районів та населених пунктів України.

- Установи за допомогою питань зв'язок слів у підкресленому реченні.

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Бузько — офіційний символ територіальної громади Буського району Львівської області.

Прапор

Герб

Службові слова виражають своє значення лише разом із повнозначними словами в побудові словосполучень і речень. Вони служать для зв'язку слів у реченні.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Повправляйтеся в читанні тексту з відповідною інтонацією. Виділяйте паузами кожен закінчений думку.

Зоряна Живка «Добре вдома» (с. 27)

2. Випишіть речення, які містять відповіді на питання: де живуть пташки, звірі, риби, бджоли, мурахи, равлик, книжки, зорі, люди?
3. Поясніть правопис службових слів.
4. Поясніть уживання розділових знаків у кінці речень.
5. Обговоріть інформацію про поводження зі сміттям.

.. Логічне завдання «Порушена послідовність»

- Установи правильну послідовність дій.
- Занотуй інструкцію. Виконай дії. Здай пакет на переробку!

ЯК ПІДГОТУВАТИ ДО ПЕРЕРОВКИ ПАКЕТ З-ПІД СОКУ ЧИ МОЛОКА

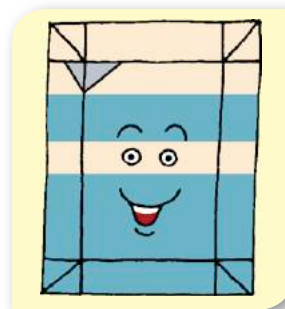
помити

відігнути кутики

узяти пакет

спресувати

Переглянь презентацію. Підготуй повідомлення на тему «Як поводитися з відходами».

Писемність — це система знаків для передавання інформації. Абетка може бути представлена в різних формах.

9 листопада — державне свято!

Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитайте та спишіть повідомлення.

День української писемності та мови — державне свято. Воно щороку відзначається в Україні 9 листопада.

- Перегляньте презентацію та доповніть повідомлення.
- Оформте вітальні листівки до свята.
- Підготуйте свято до Дня української писемності та мови.

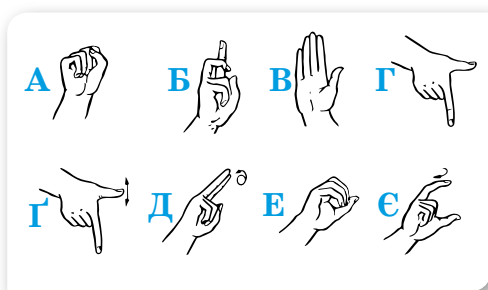

Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

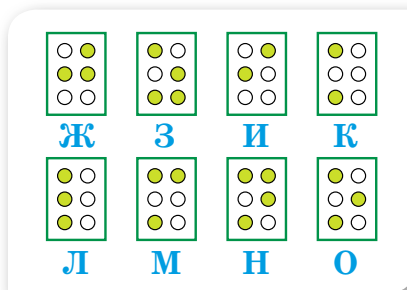
ФОРМИ АБЕТКИ

Українська абетка може бути представлена в різних формах: букви, умовні позначення літер, абетка для людей з порушеннями зору, слуху та мовлення.

Азбука Морзе — це відтворення графічних знаків за допомогою комбінації довгих і коротких сигналів. Її можна використати різними способами: написати листа крапками і рисками, подавати знаки світлом, звуками, потиском руки тощо.

Знаки української
жестової мови

Шрифт Брайля для людей
із порушенням зору

Запиши з пам'яті алфавіт. Послухай казку Олени Кукуєвицької «Як літери втекли з абетки?». Обведи літери, яких не назвали в казці.

Слова, близькі та протилежні за значенням. Споріднені слова

Є слова, різні за звучанням, але однакові або близькі за лексичним значенням. Їх називають синонімами.

Гра-дослідження

У тексті можна замінити деякі слова на близькі за значенням.

Прочитайте текст. Замініть усі виділені слова словом **лелека**. Що відбулося з текстом?

ЯК ШАНУЮТЬ ЛЕЛЕК У СВІТІ

Лелеку здавна шанували різні народи світу.

Жителі Марокко вважали, що **бузьки** — це люди, що прилітають із далекого острова у вигляді птахів. А в Стародавній Греції, побачивши першого **гайстера**, опускалися на коліна.

У Туреччині вірять, що гніздо **бусла** — оберіг від блискавок і пожеж. У Молдові **бузько** — символ виноградарства. Поляки переконані, що **лелеки** розганяють дощові хмари. А вірмени вважають **боцюна** священним птахом, що захищає поля і приносить тепло. **Бусол, біл, бусел** — один із символів Білорусі. **Лелека** в українців — священний птах, який, за повір'ям, має риси і звички, притаманні людям. У народному уявленні **чорногуз** — символ поваги до батьків, сімейного благополуччя, щастя, батьківщини.

У різних народів світу в казках та легендах **лелека** завжди виступає як позитивний герой.

Якщо однакові слова в тексті замінити синонімами, то зміст залишається тим самим. А текст покращується.

Розшифруй приказку.

Де лелека водиться, там щастя родиться.

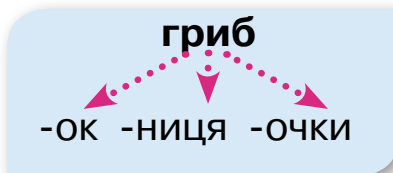
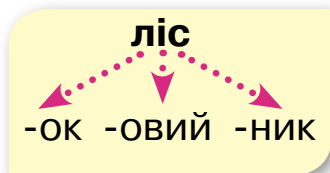

Споріднені слова мають спільну (однакову) частину за звучанням і змістом. Корінь — спільна частина споріднених слів!

..... Гра «Витівниця стрілочка»

- Обери напрям і прочитай у різному темпі утворені споріднені слова.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

- Послухай казку «Жовтий лелека».
- Вислов свої почуття та ставлення до почутого.
- Назви персонажів казки. Визнач головну думку.
- Доведи, що слова **бідний**, **бідняки** — споріднені.
- Добери синоніми до слів **ходив**, **намалював**, **юрбився**, **наказав**, **вирубали**.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів **лист**, **адреса**, **адресат**.
- Розглянь і запам'ятай послідовність заповнення конверта.
- Напиши листа будь-кому з персонажів казки й відповідно заповни конверт.

Адреса відправника

Коваленко О. В.
вул. Київська, 123, кв. 45
м. Обухів, Київська обл.
12345

Адреса одержувача

Петренко Т. О.
вул. Оливкова, 48, кв. 13
с. Янтарне, Ямпільський р-н
Київська обл.
47859

Форми слова — це одне й те саме слово, але з різними закінченнями: **дуб, дуба, дубу, дубом, на дубі.**

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Утвори і запиши слова.
- Доведи, що не всі утворені слова споріднені.

ЛІТ

-ак, -ати, по-,
-о, -ній, -ечко

ВОД

-ій, -ити, -іння,
-а, -яний, -ичка

ЛИСТ

-ок, -очок,
-опад, -и,
-оноша, -івка

- Зміни форму слова **лист**.
- Склади і запиши словосполучення з утвореними словами.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Передбачте за назвою вірша його зміст.
2. Прочитайте вірш із зупинками і передбаченнями.
3. Під час кожної зупинки пояснюйте значення виділених слів та емоції, почуття, ставлення, які вони передають.
4. Занотуйте виділені слова за групами: споріднені до слів **лелека, політ**.

Дмитро Білоус

ЗНАЙШЛИ ЛЕЛЕКУ

— **Лелеко, лелеко,**
До осені далеко! —
Викрикує на лузі
Засмагла дівтора.
А він кружляє в хмарі
З **лелечихою** в парі,
Мовляв, у вирій, друзі,
Мені ще не пора.

А ген над рікою
Зрослись верба з вербою,
Лелечина там хата
Із хмизу в вишині.
А в ній сім'я **лелеча,**
Сидить його малеча,
Біленькі **лелечата,**
Носаті та смішні...

Перша зупинка. Передбачення: які клопоти в лелечої сім'ї восени?

Якось після бурі
 У **літній** день похмурий
 Знайшли лелеку діти
 В леваді за селом.
 Ой леле! Ой **лелеко**!
 У теплий край далеко,
 А як тобі **летіти**
 З пораненим крилом?

Друга зупинка. Передбачення: як учинить дівтора?

Взялися юннати
Лелеку лікувати.
Летить його родина
 У теплий край сама.
 А він у хатній тиші
 Їсть рибу, м'ясо, миші
 І жде тієї днини,
 Коли мине зима...

Третя зупинка. Передбачення: чи перезимує лелека?

І ось над рікою
 Повіяло весною.
 Пускають діти в квітні
Лелеку у **політ**.
 А він, немов вітрила,
 Розправив дужі крила,
 І птиці **перелітні**
 Кричать йому: — Привіт!..

— **Лелеко, лелеко**,
 До осені далеко? —
 Знов голос друзів щирий
 Лунає із двора.
 Гляди ж но, довгоногий,
 Щоб не забув дороги,
 Як **відлітать** у вирій
 Настане знов пора!

Четверта зупинка. Вислов припущення: чи забуде лелека дорогу у вирій?

5. Доберіть синоніми до слів.

Довгоногий, кружляє, дужі.

Розшифруй прислів'я.

Прилетів лелека — приніс весну здалека.

Власні назви — це прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви міст, сіл, вулиць, річок тощо. Вони пишуться з великої букви.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Перегляньте телевізійний сюжет про те, як люди на Прикарпатті рятують лелек.
- Запишіть у таблицю власні назви, які почуєте і побачите в репортажі.

Клички тварин

Прізвища, імена
і по батькові

Географічні назви

- Прочитайте текст і відзначте подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

В Україні є монета, присвячена білому лелеці!

«Лелéка» — золота пам'ятна монета номіналом 2 гривні. Випущена монета Національним банком України 2004 року. Вона належить до серії «Найменша золота монета».

- Прокоментуйте написання слів з великої букви. Спишіть текст. Зробіть взаємоперевірку написаного.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» ••••

- Розмісти загальні назви в порядку зменшення розмірів території.

**Вулиці,
майдани:**
Хрещатик,
майдан
Незалежності

Країни:
Україна,
Китай,
Туреччина,
Польща

**Населені
пункти:**
місто Київ,
місто Луцьк,
село Васюки

Планети:
Меркурій,
Венера,
Земля,
Марс

- Поміркуй! Чи так можна сказати?

Мій рідний дім — планета Земля, країна Україна, місто чи село ..., вулиця ..., будинок ...

Загальні назви — слова, що називають багато предметів (люди, тварини, місто, село, вулиця, річка, гора). Такі слова пишуться з маленької букви.

Прочитай! Галина Малик «Чому равлик ховається?» (с. 87)

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Послухайте або прочитайте оповідання Тетяни Чорновіл «Рідний дім». Поміркуйте над поняттям «Власна територія».
2. Прочитайте діалог дівчинки і дідуся з відповідною інтонацією. Прокоментуйте розділові знаки в кінці речень.
3. Чому головні герої не змогли порозумітися?
4. Поміркуйте, чи можна розповідати стороннім людям, де ви живете.

Анатолій Бортняк

ДЕ ТИ ЖИВЕШ?

- Дівчинко мила, а де ти живеш?
 - В хаті живу я, дідусю, а де ж?
 - Де, розкажи мені, хата твоя?
 - Там, де дорога вертка, як змія.
 - Де та дорога? Багато ж доріг...
 - Там, де струмок біля неї побіг.
 - Де той струмочок, зізнайся мені?
 - Там, у долині, де верби рясні.
 - Де ж вони, верби, мені поясни?
 - Де трохи вище ростуть ясени.
 - Де ясени, я не знаю, овва!
 - Там же, дідусю, де хвіртка нова.
 - Де ж ту побачити хвіртку нову?
 - Там, біля хати, в якій я живу!
5. Випишіть слова, які мають зменшувально-пестливе значення.

Антоніми — це слова з протилежним значенням, що означають предмети, ознаки, дії.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво!».
- Випиши з тексту підкреслені слова, добери до них протилежні за значенням. Поясни виділення слів кольором.
- Побудуй діаграму «Спільне — відмінне».

Лелека білий

Лелека чорний

БІЛИЙ І ЧОРНИЙ ЛЕЛЕКИ

За розміром і на вигляд птахи схожі. Удень їх легко розрізнити за кольором оперення. Убілого лелеки воно біле. Чорні лише кінці крил. Учорного лише на череві пір'я біле, а решта — чорне із зеленуватим відблиском.

У польоті шия і лапи у птахів обох видів витягуються в одну лінію. А голова нахиляється довгим масивним дзьобом до землі. Дзьоб і ноги у дорослих лелек червоного кольору.

Голосу птахи не подають. Але можуть тріщати дзьобом.

Полювати птахи люблять на луках, полях, болотах. Вони неспішно ходять, а здобич хапають миттєво.

Гніздяться птахи по-різному. Білий лелека живе біля людських осель. Гніздо влаштовує на високих стовпах, дахах будівель, деревах. Чорний лелека гніздиться в глухих ділянках лісу. Він уникає сусідства з людьми. Гнізда будує на деревах. Птахи використовують гніздо багато років.

- Напиши текст-опис до одного з малюнків.

Однозначні й багатозначні слова.

Однорозвучні слова

Кожне слово, що вживається в мові, може мати одне (однозначні) або кілька значень (багатозначні).

Гра-дослідження

Як виникають багатозначні слова?

Дослідіть значення слів у вірші.

З коси бузько летів на балку
(косар косу там брав на брус),
і сів бузько в дворі на балку,
на довгий дерев'яний брус.

Сів бузько

- сів на дієту через посуху
- спустився на землю
- зайняв місце у гнізді

Слова вживаються як у прямому, так і в переносному значенні.

Вправа «Словник-помічник!»

- Перевір значення слів.

Коса — 1. Заплетене волосся. 2. Знаряддя для косіння трави. 3. Вузька смуга з піску на узбережжі моря.

Балка — 1. Яр з пологими схилами. 2. Брус, що є основою настилу, перекриття. 3. Стріла для піднімання вантажу.

- До яких визначень не представлені малюнки?

- Утворіть жартівливий діалог «Хто про що говорив?!».

Кожне переносне значення багатозначного слова пов'язане з його первинним значенням.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Спиши народну прикмету.
Лелека **тріщить** дзьобом — завтра буде **сонячний** день.
- Досліди, у якому значенні вжито виділені кольором слова.
- Пригадай українську народну казку «Лисиця та журавель». Знайди і переглянь мультфільм.
- Поміркуй, чому не порозумілися герої. Міркування запиши.

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назвіть звуки і букви в слові **територія**. Прочитайте текст.

ТЕРИТОРІЯ ЮРЧИКА

Погляньте: це моя кімната. На її дверях табличка: «Територія Юрчика. Без дозволу не заходити!» Юрчик — це я. А моя територія — це ніби обмежена кордоном частинка квартири, де діють мої правила. У своїй кімнаті можна відпочивати, робити уроки, гратися. Можна побути самому, коли тобі хочеться!

Хоча я люблю проводити час з рідними. Увечері ми часто збираємось у вітальні. Ми розмовляємо, граємо в різні ігри, плануємо подорожі. Це місце — теж обмежена територія. Тут потрібно поводитись так, щоб не заважати іншим.

Хоч в окремій кімнаті, хоч у спільному помешканні, кожна людина заслуговує на повагу до її думок, бажань...

Отож у житті важливо поважати територію іншої особистості.

Підготуй повідомлення на тему «Правила поведінки на своїй та спільній території».

В українській мові є слова, які однаково звучать, але мають різне значення.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів **ключ**, **склад**, **лити**, **замок**, **кран**.
- Запиши з ними словосполучення.

Зразок: сіра чайка (птих) і дерев'яна чайка (козацький човен).

- Склади і запиши речення, у яких ці слова мають різні значення.

Прочитай! Мар'яна Савка «Я і Лис» (с. 91)

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Прочитай текст-опис і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».

«Жага до свободи» — одна зі скульптур монумента «Свіча пам'яті» Меморіального комплексу жертвам голодоморів, що в Парку Слави в Києві.

Свіча оперезана чотирма чорними хрестами-ґратами. Перед ними, у центрі — бронзовий лелека, який виривається з кам'яних лещат. Птах символізує сходження на небо душ мільйонів безвинно вбитих голодом людей. Також політ лелек є символом відродження України.

2. Добери заголовок і спиши текст.
3. Доповни текст розповіддю про День пам'яті жертв голодоморів.
4. Запали свічку в четверту суботу листопада.
5. Напиши, як у твоїй родині вшановують пам'ять жертв голодоморів.

Слово. Значення слова.

Загальне поняття про частини мови

Слово є мовним знаком. Значення закріплене за словом у мовній практиці народу.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Запиши назви місяців у дві колонки: «Є!» і «Нема!». **Зразок:** грудень — грудня.
2. Постав у словах наголос.
3. Поспостерігай: у яких словах який ненаголошений звук випадає під час зміни форми слова?
4. Доведи, що у співдружності «Пори року» в кожного місяця своя особлива роль (пригадай казку «Дванадцять місяців»).

5. Чому місяці мають такі назви? Поміркуй за зразком.

Зразок: грудень — від слів **груд**, **грудка**, **груддя**. Після осінніх дощів розтоптана ґрунтівка замерзає. Їздити такими дорогами важко: заважають замерзлі грудки. Груддя утворюється і на замерзлих зораних полях.

Привітайте Мураху — експерта з теми дослідження. Обговоріть з Мурахою тему «Спільнота» за малюнком (с. 62 підручника).

Значення слова — закріплена у свідомості людей співвіднесеність слова з певним явищем дійсності.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Поміркуй над назвою тексту. Прочитай текст із зупинками та передбаченнями. Виконай завдання.

МУРАШИНА СПІЛЬНОТА

У мурах, як і в людей, існують соціальні відносини. Це взаємини між членами **спільноти**, або **товариства**.

У невеликій мурашиній **сім'ї** всі можуть одне одного замінити. А ось у великому **утрупованні** за окремими муражами закріплюються певні ролі.

Перша зупинка. Передбач, які ролі можуть виконувати мурахи у своїй спільноті.

2. Випиши виділені слова з перших двох абзаців і поясни їхнє значення.

Мурахи народжуються з різними схильностями. Наприклад, ті, хто стає **охоронцями** і **воїнами-загарбниками**, від народження виявляють войовничий характер. Вони крупніші за інших і мають сильні щупальця.

Та сама історія з **розвідниками**. Розумні мурахи здатні запам'ятовувати дорогу до місця з новою поживою. Вони передають інформацію добувачам. Мурахи-**добувачі** добувають і складують їжу. Є серед мурах і **зберігачі** припасів.

Друга зупинка. Передбач, чи всі можливі професії мурах назвали.

3. Запиши заголовок «Професії мурах». Під ним запиши виділені слова — назви професій. Поясни їхнє значення.

Не менш важлива й професія **будівельників**. Вони створюють нові тунелі. **Охоронці** захищають входи до мурашника від чужинців. А також дбають про безпеку цариці з личинками.

«Цариця», чи «королева», головна! Без неї існування мурашиної сім'ї неможливе. Біля неї трудяться **няньки-доглядальниці** та мурахи-**робітники**. Їхнє завдання — переносити яйця у спеціальні відсіки, підтримувати необхідну температуру, годувати личинки.

Третя зупинка. Передбач, які ще професії можуть мати мурахи.

4. Допиши перелік професій мурах. Чи відомо тобі, що мурахи займаються сільським господарством?

Мурахи вирощують гриби. А ще в них є свої домашні тварини — попелиці!

Попелиці поїдають рослини і виділяють крапельки солодкої рідини, яка називається паддю. **Пастухи**-мурахи лоскочуть попелиць і отримують падь — для них це дуже смачна і поживна їжа. А у відповідь пасуть і захищають своїх корівок від нападу хижаків. **Транспортувальники** переносять падь у мурашник.

Мурашина сім'я — надзвичайно дружна і дисциплінована команда. Усі трудяться на процвітання власного виду і колонії.

5. Спиши останній абзац. Продовж міркування.

... **Розвага «Букви називай, звуки позначай»**

- Швидко, послідовно назви букви і звуки у словах **джміль**, **оса**, **зебра**, **павучок**. Запиши ці слова. Поміркуй, чи може йтися про цих тварин в оповіданні з назвою «Смугастик».

Прочитай! Тетяна Стус «Смугастик» (с. 29)

У мові слово завжди зберігає своє значення, однак може змінювати свою форму для зв'язку з іншими словами.

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» •••••

- Перевір, чи в такій послідовності в оповіданні «Смугастик» матуся називала свого малюка.

Кошенятко, вовчик, квіточка, свинка, сонечко.

- Запиши слова в правильній послідовності у три колонки: «Є!», «Нема!», «Даю!». Відповідно змінюй їхню форму.

••••• Гра «Будьмо уважними!» •••••

- Поміркуй: чи можна за цими запитаннями здогадатися, про кого з героїв оповідання «Смугастик» ідеться? Випиши з оповідання відповіді.

Хто він?
Який він?
Що він робив?

Хто вона?
Яка вона?
Що вона робила?

Хто воно?
Яке воно?
Що воно робило?

- Прочитай оповідання, замінюючи слово **малюк** на слово **маля**. Відповідно змінюй і записуй форму слова.
- Доведи, що в українській мові слова мають різне значення.
- Запиши відповідь на питання «Що воно робило?».

••••• Вправа «1, 2, 3, 4, 5!» •••••

1. Відгадайте загадку, запишіть відгадку.
Ця комашка — розумашка
І працює дуже важко.
2. Поміркуйте, чому до загадки два малюнки.
3. Послухайте розповідь про життя мурах.
4. Дізнайтесь про правила життя бджолої спільноти.
5. Продовжте міркування: «Спосіб життя мурах і бджіл подібний».

У словосполученні, реченні слово може змінювати свою форму для зв'язку з іншими словами. Є слова, що мають зменшувально-пестливе значення.

..... Вправа «Словник-помічник»

- З'ясуй значення виділених слів, поясни їхній правопис.
- Доведи, що слова змінюють форму і зберігають значення.

ПО ЗАСЛУЗІ

Сонце, спека. Та бджоли безперервною **низкою** вилітають з **вулика** і влітають до нього. Перевагу віддають нижньому **льотку**.

Біля **льотка**, як і годиться, стоять **вартові**, уважно ворушать вусиками. Вони перевіряють кожну бджолу, чи своя.

Збоку крутиться **оса** у своєму тигрячому **вбранні**. Намір її зрозумілий: потрапити у вулик, — чи то по мед, чи яку іншу шкоду зробити.

От одна з вартових відлетіла до **поїлки** — і враз **оси** нема. Вона вже **прослизнула** в **льоток**. Вартова, напившись, — знову на місці. За **льотком** усе йде наче як слід.

Аж ось у **льотку** якась метушня, збудження. І враз на виході з'являються **дві** бджоли з **осою**. Враження таке, наче пані попідручки виводять. **Осі** вже **не до меду**: ледве ворухнеться. А не лазь!

(За В. Сухомлинським)

- Запишіть різні форми слова в такій послідовності:
Що? **льоток** Чого? Чому? У що? Чим? На чому?
Хто? **оса** Кого? Кому? У кого? Ким? На кому?

Прочитай! Оксана Луцевська «Шашки» (с. 23—25)

Слова, які означають назву предмета (іменники)

В українській мові є слова, які означають назву предмета. До них можна поставити запитання *хто це? що це?*

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитай загадку, правильно інтонуй речення.

Григорій Храпач

Гладить бороду дідусь:
— Через річку і ставок
Ось місток мостить візьмусь
Без колод, стовпів, дощок.
— Ви, дідусю, це всерйоз?
— Усерйоз — я ж дід... (Мороз)

- Випиши слова у дві колонки: «Хто?», «Що?».
- Відшукай речення зі звертанням, поясни розділові знаки.
- Вивчи напам'ять загадку та запиши з пам'яті.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Пригадайте, що вам відомо про речення.
2. Поділіть текст на речення і спишіть.

ЧУДОВА ПОРА

Скінчилася осіння негода
прийшла зима усе довкола в бі-
лому одязі краса лід скував річ-
ку тріщать морози холод а роди-
на радіє чудовій порі так

3. Випишіть слова, які називають предмети.
4. Перелічіть усіх, хто є в родині. Дайте імена людям, клички тваринам. Запишіть їх.
5. Доповніть текст абзацом, у якому розкажіть про зимові розваги щасливої родини.

Слова, які є назвами істот (людей, тварин), відповідають на питання *хто?* Назви неістот (інші предмети) відповідають на питання *що?*

Гра-дослідження

**Які слова є назвами істот,
а які — назвами неістот?**

Відгадайте загадку. Запишіть усі слова, які є назвами неістот. Змінійте форму слова так, щоб воно відповідало на питання *що?*

Сніг на полях,
Лід на водах,
Віхола гуляє.
Коли це буває?

Розгляньте малюнок.

Запишіть усі слова, які є назвами істот. Змінійте форму слова так, щоб воно відповідало на питання *хто?*

Назви людей і тварин відповідають на питання *хто?* Назви всіх інших предметів відповідають на питання *що?*

Прочитай! Іван Андрусак «Третій сніг» (с. 37—39)

Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення підкреслених слів.
- Випиши підкреслені слова, зміни їх форму так, щоб вони відповідали на питання *хто?* *що?*
- Вивчи вірш напам'ять.

Анатолій Камінчук

Усі дерева в інеї —
У білому, у синьому.
Ростуть димки над хатами
Стовпцями волохатими.

Гілки похитує вітрець,
Снігур сніжок покльовує,
А Морозенко-пустунець
Нам вікна розмальовує.

Слова, які називають багато схожих між собою предметів, — це загальні назви. Вони пишуться з малої літери. Власні назви — це прізвища, імена, по батькові, клички тварин, географічні назви. Вони пишуться з великої літери.

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Ознайомтеся з інформацією на афіші.
2. Представте цю інформацію у вигляді запрошення до перегляду.
3. Прочитайте опис сюжету мультфільму.

Жанр: пригодницький мультфільм
Назва: «Лихо мурашине»
Тривалість: 01:29:00
Випуск: 2006
Мова: українська

В основі сюжету пригодницького мультфільму «Лихо мурашине» — історія десятирічного Лукаса.

Він не знаходить порозуміння у власній родині та серед однолітків. Ображений на всіх, хлопчик руйнує мурашині житла.

За допомогою чарівного зілля дослідника Зака мурахи зменшують Лукаса до своїх розмірів. Так герой опиняється в колонії мурах і переживає неймовірні пригоди. Вони допомагають Лукасу усвідомити, як важливо бути відповідальним за свої вчинки.

Мультфільм варто подивитися дітям і дорослим.

4. Випишіть виділені слова. Доведіть, що це загальні назви.
5. Випишіть з тексту імена та назву мультфільму. Доведіть, що це власні назви.

Розшифруй прислів'я.

Кривими дорогами ходиш — добра не жди.

Слова, що називають предмети, є чоловічого (мій, він), жіночого (моя, вона) і середнього (моє, воно) роду.

Гра-дослідження

Як визначити рід слова, яке називає предмет?

Складіть фантастичну історію за початком.

Підказка: поміркуйте, що на малюнку зайве.

Якось мале **хлоп'я** і мале **дівча** отримали від бабуні **завдання**: овочі на борщ позбирати. А налиті **сонцем** овочі вирішили з малими пожартувати...

Запишіть назви овочів та виділені слова в три колонки.

Чоловічий рід
(мій, він)

Жіночий рід
(моя, вона)

Середній рід
(моє, воно)

Слова, до яких можна приставити слова **мій, він**, — чоловічого роду; **моя, вона** — жіночого; **моє, воно** — середнього.

Розвага «Букви називай, звуки позначай!»

- Швидко, послідовно назви букви і звуки в словах.
Бабуїн, баобаб, близнюки, згуба.

Прочитай! Мар'яна Савка «Бабуїни» (с. 93)

Гра «Витівниця стрілочка»

З'єднай та розшифруй прислів'я. Поміркуй про ознаки зими.

Взимку сонце світить,

як комарів носок

Сонце на літо, зима

та не гріє

Зимою деньок,

на мороз

У слів, що називають предмети, є форми однини і множини. В однині слово називає один предмет, а в множині — багато предметів, більше ніж один.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитай текст і відзнач подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво». За якою ознакою виділили слова?

ЯК ЗИМУЮТЬ МУРАХИ

Зиму **мурахи** проводять у мурашнику по-різному: одні сплять, інші — просто відпочивають. Але всі переміщуються в найглибші **камери** мурашника.

Комахи постійно підтримують тепло у своїй оселі. Ще задовго до холодів комахи-будівельники ретельно перевіряють усі відсіки мурашника, лагодять глиною та землею всі **щілини**. **Входи** закривають залишками рослин, щоб відкривати їх на провітрювання під час відлиги.

Насправді мурахи не бояться **холодів**, але віддають перевагу теплу і бояться голоду. Уже з весняної пори мурашина сім'я починає накопичувати їжу, потрібну для виживання взимку.

- Послухай байку Леоніда Глібова «Коник-стрибунець».
- Визнач головну думку байки.
- Досліди, що на зиму запасують комахи. Заповни таблицю.

Однина — один предмет
галузка

Множина — багато предметів
галузки

•• Логічне завдання «Порушена послідовність» ••••

- Запиши слова в алфавітному порядку, постав наголос.

Як, цапок, бегемотик, гусак, гусеня, мавпа, мавпенятко, левенята, сімейка.

Прочитай! Вірші Оксани Кротюк (с. 12)

Слова, які називають ознаку предмета (прикметники)

В українській мові є слова, які називають ознаку предмета. До них ставимо запитання *який? яка? яке? які?*

Гра-дослідження

Як змінюють форму слова, що називають ознаку?

Запишіть назви предметів, додаючи до них назви ознак, що відповідають на питання *який? яка? яке? які?*

Предмет — предмети

За смаком ➤ За кольором ➤ За формою ➤ За настроєм

Назва ознаки змінює форму залежно від того, з яким словом поєднується. Він (чоловічий рід) — *який?* Вона (жіночий) — *яка?* Воно (середній) — *яке?*

... Розвага «Букви називай, звуки позначай!» ...

- Швидко, послідовно назви букви і звуки в словах.
Перець, цибуля, яблуко.

... Вправа «Словник-помічник» ...

- З'ясуй значення слів з довідки.
- Спиши текст, уставляючи слова з довідки за змістом.

Довідка: білий, чарівної, змерзлу, пухнастим, маленькі, сніговий, земному, пекучому.

... Сніг — не тільки прикраса ... зими. Вкриваючи ... землю, мов ... килимом, він захищає ... рослини від переохолодження. ... Покрив не дає ... теплу вийти, а ... морозу — пробратися до ґрунту.

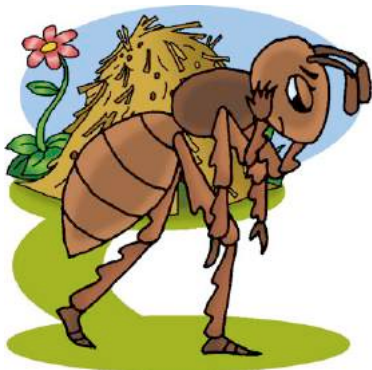
- Із допомогою дорослих знайди і переглянь мультфільм «Як їжачок шубку міняв». Запиши назви ознак до слова **шубка**.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитайте текст із зупинками та передбаченнями.
- Доведіть, що виділені слова — це назви ознак.
- Випишіть виділені слова. Поміркуйте, як вони допомогли змалювати героїв.

ОБРАЖЕНА МУРАХА

Одна **неорганізована** Мураха дуже пізно повернулася до свого мурашника. Вона ледь-ледь відшукала в темряві маленький вхід, але він був уже закритий. Усі вже давно спали і її тихого стукоту не чули. Дуже мураха образилася на всіх і вирішила жити сама по собі.

Повзе **роздратована** Мураха в нічній траві й міркує:

«Навіщо мені тягати їжу будівельникам, за малими мурашками наглядати?.. Буду сама на себе працювати».

Раптом у темряві зачепилася Мураха за якусь липку мотузку.

Перша зупинка. *Передбачення: кого зустрине розгублена Мураха?*

За мить вона зіткнулася з восьминогим Павуком. Побачив сердитий Павук **несмачну** Мураху й засмутився. Знову йому спати голодним доведеться.

Тут **допитлива** Мураха набралася сміливості й запитала в засмученого Павука, чи добре йому жити на самоті.

— Нічого доброго, — відповів сумний Павук. — Я майже завжди голодний. Ми не **дружні** мурахи, у нас не заведено здобиччю один з одним ділитися.

Зітхнув і поповз до себе в липку темряву.

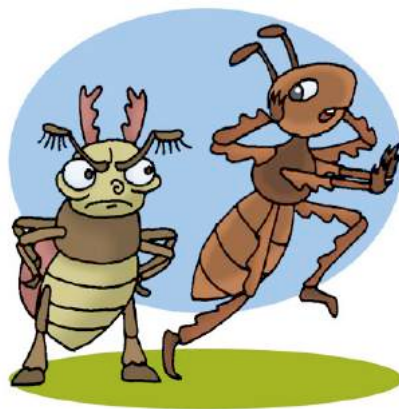
Стурбована Мураха далі пішла і незабаром зустрілася з красивим Метеликом. Він сидів на червоній квітці і плакав.

Друга зупинка. Передбачення: чому плакав красивий Метелик?

— Чому ти плачеш? — запитала **схвильована** Мураха.

— Як же мені не плакати, — відповів Метелик. — Незабаром похолоднеє! Вам, **обачним** мурашкам і бджолам, добре, ви дружно теплі мурашники і вулики собі будете. А ми, метелики, звикли все літо поодинокі літати і самі по собі жити. А сам я ніколи не збудую собі глибоку теплу нірку.

Пішла **схвильована** Мураха далі, дорогою зголодніла і побачила смачного жука, який спав під листком.

Третя зупинка. Передбачення: чи повечеряє голодна Мураха?

«От пощастило», — подумала Мураха.

Вона схопила жука за лапу, а той прокинувся, міцно і боляче вщипнув **бідолашну** Мураху. Виявилося не під силу їй самій такого силача здолати.

Зрозуміла **сердешна** Мураха, що на самоті їй дуже скрутно житиметься. Поквапилася до свого рідного мурашника.

Четверта зупинка. Передбачення: чи потрапить додому ображена Мураха?

А там на неї вже чекали, ще й хвилювалися!.. Виявляється, тихенький стукіт почули. Але поки відкрили вхід, то образа вже погнала **нестриману** Мурашку далеко від рідних.

- Спишіть перший абзац. Висловіть своє ставлення до задуму героїні.

Слово, що є назвою ознаки, змінює форму відповідно до того, називає ознаку одного (однина — який? яка? яке?) чи багатьох предметів (множина — які?).

..... Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»

1. Поміркуйте над назвою вірша.

Володимир Лучук

КОЛЬОРОВІ ПТАШКИ

Червоні снігурі стрибають по дворі,
В задумі чорний крук присів на білий сук.
Синиці голубі співають на вербі.
На зиму омелюх пошив рудий кожух.
А горобець-дивак вдягнув зелений фрак...
Зелений — то й дарма! Бо сірих фарб нема.

2. Доведіть, що слова правильно записані в таблицю. Заповніть таблицю.

Однина — один предмет	Множина — багато предметів
чорний крук	червоні снігурі

3. Прочитайте вірш Т. Мельник «Пінгвіни» (с. 73).

4. У який колір убрався пінгвін? Підготуйте і презентуйте опис пінгвіна.

5. Запишіть назви предметів, додаючи до них назви ознак, що відповідають на питання який? яка? яке? які?

Предмет $\begin{cases} \text{За поведінкою} \\ \text{За розміром} \\ \text{За настроєм} \end{cases}$ Предмет

Хочеш — вір, а хочеш — перевір.

Мурахи спілкуються між собою! Вони торкаються одне одного довгими вусиками, сприймаючи запах.

У письмових чи усних висловленнях важливо передавати емоції за допомогою інтонації, міміки, емотиконів, слів, що мають зменшувально-пестливе значення.

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитайте різдвяну історію із зупинками в кінці кожної сторінки та передбаченнями.

I. Малкович «Золотий павучок» (с. 95—97)

- Вивчіть напам'ять пісеньку павучка-чарівничка, запишіть її з пам'яті. Підкресліть пестливі слова.
- Послухайте різдвяну історію у виконанні автора. Доведіть, що інтонація допомогла автору донести до слухачів історію, передати свої думки.
- Створіть рекламну листівку до прочитаної казки «Золотий павучок» (за зразком опису мультфільму на с. 70).

•• «Логічне завдання «Порушена послідовність» »

- Чи відповідає послідовність смайликів емоціям персонажів казки?

- Склади розповідь за малюнком і початком.

Сімейні звичаї та традиції дуже важливі. Вони згуртовують родину.

..... Гра «Витівниця стрілочка» »

- Склади і розшифруй прислів'я. Запиши його.

щастя

До дружної сім'ї

дорогу

не забуває

Слова, що називають ознаки, можуть бути близькими і протилежними за значенням.

..... **Вправа «1, 2, 3, 4, 5!»**

1. Передбачте за назвою вірша його зміст.
2. Прочитайте виразно вірш. Сформулюйте його головну думку і тему.

Інна Ковальчук

ВІРНІ ДРУЗИ

Гірко бідкалася білка:
як дістатися до гілки?
Вихід з теплого дупла
хуга снігом замела.
Білка підняла тривогу,
кликала на допомогу:
«Поспішайте-но сюди,
визволяйте із біди!»
Всі пташки, усі звірята
кинулися рятувати.
«Хто б на дерево заліз?» —
щиро клопотався лис.
Довго думали-гадали,
врешті дятла нагукали.
Дзьобом враз розбив тюрму —
це ж за іграшку йому!
Щоби труднощі долати,
добре вірних друзів мати.

3. Запишіть назви тварин із вірша в алфавітному порядку. Доберіть до них слова — назви ознак.
4. До назв ознак доберіть слова, близькі і протилежні за значенням.
5. Подискутуйте на тему «Хто потребує нашої допомоги взимку?».

Прочитай! Оксана Кротюк «Різдвяні гостинці» (с. 11)

..... Гра «Будьмо уважними!»

- Прочитайте текст і відзначте подумки: «знав/знала», «не знав/не знала», «цікаво».
- Запишіть назви свят. Доберіть до них слова, що називають ознаки.

ЗИМОВІ СВЯТА

Зимові свята українців пов'язані з відпочинком природи. У давнину це був час підготовки до весняних польових робіт, ворожіння на майбутній урожай.

Під час зимових свят виконують традиційні дії — обряди. Наприклад, до обрядів належать колядування, посівання, водіння кози. Зимові обряди пов'язані з ушануванням предків, у них простежується повага до рідних та близьких.

- Доповніть розповідь описами свят, які ви святкуєте в грудні. Запишіть назви свят. Перегляньте відео «Різдвяна казка».
- Спишіть текст. Підкресліть назви предметів прямою лінією, а назви ознак — хвилястою.

..... Вправа «Словник-помічник!»

- З'ясуй значення слів, які є назвами місяців.
- Знайди в тексті й випиши слова, протилежні за значенням. Пригадай і розкажи про походження слова **грудень**.

Перший — у зими, останній — у році. Так говорять про місяць грудень. А ще цей місяць має такі народні назви: лютець, хмурень, студенець, мостовик, трусим, підбериха, стужайло, студень, студеник...

- Прочитай або послухай казку «Дванадцять місяців».

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня / учениці	Навчаль- ний рік	Стан підручника	
			на початку року	у кінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

ІВАНИЦЯ Галина Афанасіївна

«УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ»

**підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)
(Частина 1)**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Головний редактор *І. Л. Столій*. Редактор *О. О. Якименко*. Технічний редактор *А. В. Плisko*.
Комп'ютерна верстка *О. В. Сідельникової*. Художнє оформлення *В. І. Труфена, О. Л. Квітки*.
Коректори *Н. В. Красна, І. В. Ткаченко*.

Окремі зображення, що використані в оформленні підручника,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання.

Підписано до друку 17.05.2019. Формат 84 × 108/16.
Папір офсетний. Гарнітура Рублена. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,40. Обл.-вид. арк. 8,2.
Тираж 14887 прим. Зам. № 5404-2019/1

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Підручник надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»,
пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5340 від 15.05.2017.
Тел. +38 (057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua